

Malá Morávka

Kraj: Moravskoslezský

Správní obvod: Rýmařov

Nadmořská výška: 660 m n. m.

Počet obyvatel: 645

Adresa URL: www.malamoravka.cz

Okres: Bruntál

GPS souřadnice: 50.021088N, 17.311811E

První pís. zmínka: 1506 (518 let)

PSČ: 793 36

Historie obce Malá Morávka

Malá Morávka patřila na konci 15. století k rozlehlému území, které už tenkrát spravovali páni z Vrbna. Odkoupili je však až roku 1506 a po více než sto let pak sídlili na bruntálském hradě. Obdobně jako jinde na Jesenicku, těžily se i na zdejších panstvích různé kovy, především však železná ruda.

Odkdy se dolovala i v okolí říčky Moravice a Bělokamenného potoka, není známo. V 16. století se však už odtud vozila do bruntálského hamru. Dováželo se i dřevěné uhlí. Nejspíše proto, že se jejich přepravou výroba železa prodražovala, rozhodl se pan Bernard z Vrbna postavit nové hutě a hamry přímo u zdrojů surovin, totiž železa, dřeva a vody. Stalo se tak v době tzv. druhé kolonizační vlny, v posledních desetiletích 16. století, zcela určitě před r. 1598. Více není známo.

Na přelomu 16. a 17. století už byly zdejší lesy protkané vozovkami, na kterých se pohybovali povozníci, také však pěšinami, po nichž chodili za prací havíři, dřevorubci a uhlíři. Provoz na zdejších cestách byl tenkrát ještě velmi čilý.

O existenci dolů vypovídají archivní záznamy z počátku 17. století. Podrobnější zpráva pochází už z roku 1618, kdy se připomínají doly ve třech lokalitách. U dolní části dnešní obce se uvádí důl Nejsvětější Trojice, při němž stály i dva obytné domy pro havíře. Nejbližší k horám ležely Dolní a Horní Ulrych, které měly nejvíce štol, rovněž s domem pro havíře. Ke každému dolu patřily i stáje pro koně.

Nově postavené hamry pojmenovali jednoduše jako Dolní, Prostřední a Horní. Poněvadž však u Horního byly vlastně hamry dva, mohl zvonař na kostelním zvonu ulitým v roce 1614 a dodnes uchovávaném uvést, že v obci jsou čtyři hamry.

Dolní hamr se nacházel pod nynějším nádražím, náhon, který sem směřoval, je v terénu už jen málo patrný. Měl tři pece, dmychadlo a drtiče rudy i strusky. Vrchnost při něm postavila dům pro čeleď a chlévem pro dobytek. K ukládání rudy sloužila zvláštní komora. V blízkosti stál ještě samostatný domek, postavený Vrbenskými pro hutního odborníka.

Prostřední hamr stál pravděpodobně pod dnešní farou u vrchnostenského rybníku. Patřily k němu dvě pece, dmychadla, výheň i stoupa. Zdejší pracovníci bydleli v kamenné světnici a dvou dřevěných komorách. I oni měli k dispozici chlév pro svůj dobytek.

U dnešního domu čp. 75 se nacházelo největší hutní centrum, Horní, se zmíněnými dvěma hamry. U níže položeného, se dvěma pecemi a příslušenstvím, obývali dělníci dřevěnou světnici s komůrkou a chlévem. Kromě toho tam stály dva domy, jeden o dvou světnicích a komůrkách pro pracovníky, další, zvaná Zahlhaus, byl domem úředním. Každých čtrnáct dnů v něm byli hamerníci a huťáři vypláceni. Měl však i obytné místnosti, chlév a stáj. V těsném sousedství se nacházel čtvrtý hamr s

pecemi, dmychadlem a drtičem, přiléhala k němu obytná světnice se dvěma komorami. Vedle pak stál jiný dům, s jedinou světnicí sloužící k bydlení a dvěma komorami, bezpochyby obytnými, poněvadž tu žily celkem tři rodiny. Při cestě pod tímto výrobním střediskem postavila vrchnost pět obytných domků pro zdatné odborníky, kteří sem přišli nejenom z blízkého okolí, ale také z Německa. Označované byly jako hutnické a příslušela k nim vždy i malá zahrádka a kousek pole, nájemné se z nich platilo dvakrát ročně. Pravděpodobně stály tam, kde jsou dnes domy čp. 70 - 74.

Šachty, hamry a obytná stavení tvořily základ nové průmyslové obce, která se poměrně rychle rozrůstala. Na jejím okraji, směrem k Bruntálu se nacházel panský nájemní dvůr a poblíž něho mlýn, zřejmě větrný. Nechyběla ani pila.

V čele Malé Morávky stál rychtář, který tu však v 17. století působil i jako správce hamrů. Teprve v pozdním údobí tohoto století se obě funkce odloučily.

Rychtář si postavil novou rychtu a správce hamrů bydlel ve správcovském domě, patrně v čp. 30, později označovaném jako obecní dům.

Podél potoka a vozovky, která se vidlicovitě větvila, vznikala další obydlí. Nejenom hamerníci a havíři, ale také uhlíři, dřevorubci a povozníci si zakupovali stavební parcely na místě vykloučených lesů. A poněvadž to tento terén mnohde připustil, stavělo se často i ve směru proti svahům. Navíc pak i v lokalitě nad Morávkou, zvané Morgenland, která je někdy pokládána za nejstarší část vesnice.

V roce 1614 bylo v Malé Morávce evidováno pouhých sedmnáct usedlíků, označovaných jako zahradníci. A jelikož stejně jako vrchnost vyznávali luteránské náboženství, postavili si dřevěný halový kostel, v němž působil luteránský kazatel. Zvonice stála podle tehdejšího zvyku samostatně, ale v jeho blízkosti. Když převzal panství Jan Hynek z Vrbna se sídlem ve Velkých Heralticích, dal v roce 1614 postavit v Morávce nový hamr na výrobu kos. Stalo se tak v místě dnešního čp. 3.

Jako přívrženec luteránského vyznání se před r. 1620 aktivně zúčastnil stavovského odboje proti císaři a z obavy před jeho trestem pak uprchl do ciziny. Dne 17. července 1621 došlo proto ke změně majitelů panství, které císař Ferdinand II. Vrbenským konfiskoval a daroval je svému bratru Karlovi, velmistru Řádu německých rytířů.

Už v samém počátku třicetileté války dal arcivévoda Karel vybudovat v Malé Morávce slévárnu na děla, koule a muškety. Proto tady výhně neuhasly, jak se stalo jinde. Pravděpodobně však rytmus života narušili v roce 1626 Dánové svým vpádem do okolí zdejší obce. Vybrakovali tenkrát všechno, včetně zásob železa a odvezli údajně "co se jenom dalo a co nebylo pevně přibité".

Ačkoliv se v hutích a hamrech nadále pracovalo a kromě toho vznikaly ještě další výroby, počet obyvatel zprvu poklesl a stavební činnost také ustala. V roce 1640 se uvádí stejný počet domů jako koncem 20. let toho století, čtyřicet dva. Domků pro hutníky, stále ještě vrchnostenských, bylo i nyní obydleno pouze šest. Byly udělovány odborníkům do dědičného nájmu s podmínkou, že se postarají o jejich údržbu. Předpokládalo se totiž zcela logicky, že hutníci, kteří v nich sídlí, vychovají i ze svých dětí specialisty pro zdejší hutě a hamry.

V létě 1642 měla Morávka asi dvě stě padesát obyvatel. Tenkrát vstoupili do kraje Švédové vedeni generálem Torstensonem. O zdejší válečnou zbroj neměli však zájem, a tak se místní produkce na dalších pět let zastavila. Voda prý zaplavila štoly, některé pece zpustly a výroba zbraní se už nikdy neobnovila. Pozůstatkem válečné doby je symbol na obecní pečeti, a sice dělo, před nímž leží pyramida složená z patnácti dělových koulí.

Torstensonova armáda způsobila vesnici patrně ještě jinou újmu. Její vojáci, prý na příkaz samotného

velitele, pobořili středověkou strážní věž, která se tyčila nad soutokem říčky Moravice a Bělokamenného potoka. Ve středověku v ní zřejmě sídlila posádka, která střežila obchodní cesty tudy vedoucí a zajišťovala bezpečnost v okolí. Po odchodu Švédů zůstaly některé chalupy v obci neobydlené, mnohá jména původních obyvatel zcela vymizela. Noví osídlenci přišli nejenom z okolních vsí, ale opět až z Německa. Někteří z nich obdrželi od vrchnosti do pronájmu opuštěná stavení. Proto se počet dosavadních hutnických domků zvýšil na jedenáct. Stavební činnost měla opět vzestupnou tendenci a kromě nových chalup vznikaly i další hamry. Do roku 1682 se počet obyvatel zvýšil asi na pět set. Nové centrum obce vyrostlo i při odbočce cesty do Karlova. Rychtář Tomáš Gross si tam postavil již zmíněnou rychtu (čp. 59), v níž měl i hospodu. Později vlastnil řeznictví a pekárnu (čp. 57). Dnešní rozmístění domů v této lokalitě však neodpovídá stavu z konce 17. století. Dosud uchovaná budova rychty byla postaveny až později, ve staré, která stála u vody, zřídil pak rychtář bělidlo (čp. 60). Všechna tato stavení, ke kterým časem přibyl i mlýn získaný od vrchnosti, pronajímali rychtář nájemcům.

To se však už týká dědičných rychtářů z jiné rodiny. V roce 1678 zakoupil totiž dědičnou rychtu jistý Balzer Richter, dosavadní správce komendy Řádu německých rytířů v Opavě. A Richtrové plnili tuto funkci až do roku 1817, kdy si rychtářství zakoupil Jan Muller.

Výrazná stavební činnost v prvních čtyřech desetiletích 18. století svědčí o prosperitě obce i drátoven, které tenkrát ponejvíce vlastnila rozvětvená rodina Schilderova. Výrobní program se totiž po vzniku železáren v Ludvíkově zaměřil především na drátařství.

V roce 1740 však vrchnost zrušila Prostřední huť a objekt nechala upravit na nájemní dům. Ztráta zaměstnání těžce postihla některé starší zaměstnance, kteří zůstali bez zdrojů příjmů a příliš malá pole nepostačila zdaleka k jejich obživě.

Drátovnu na č. p. 90 měl od Schildera pronajatou Antonín Partsch.

Z rozhodnutí vrchnosti však přišla drátovna v horní části obce (čp. 98) do dražby a získal ji drátařský mistr Antonín Weiss. Už dřív sem přišel z Nové Vsi, od roku 1728 vlastnil jeden z hamrů u čp. 75 a v roce 1744 připojil ke svému majetku i drátovnu u čp. 130. S ním vstoupila do Malé Morávky rodina, jejíž jméno bylo po další čtyři generace spojeno s historií zdejšího drátařství a později i papírenství. Kromě toho i nemalého kulturního dění.

Značný majetek po Antonínu Weissovi převzali po jeho smrti synové Jan Kašpar a Karel Josef, kteří společně vybudovali ještě další drátovnu, nynější čp. 101. Kromě ní odkoupili i nejmladší vrchnostenský hamr, postavený roku 1780 a nazvaný po svém zakladateli Karlův hamr. Jan Kašpar Weiss navíc přikoupil i druhý hamr u č. p. 75, který dosud vlastnil Řád německých rytířů. Svůj dům, zatím ještě dřevěný, měl postaven na této parcele a zemřel v něm v roce 1797. Mladší bratr Karel byl majitelem domu čp. 130, kde zemřel rovněž v roce 1797. Pozůstalé manželky nechaly oběma zesnulým vytesat na zdejším hřbitově společný náhrobek ve tvaru empírového obelisku. Nápis na něm dodnes připomíná jejich dobré vlastnosti i zásluhy obou o obec. Autorem náhrobku byl v roce 1800 Amadeus Strauss, sochař žijící tenkrát v Bruntále.

V příští generaci převzal čp. 130 Jan Klement Weiss jako dědictví po otci, kdežto další dvě drátovny odkoupil jeho bratranec Jan Weiss z Rýžoviště. Oženil se pak s dcerou zemřelého strýce Karla Weisse. Drátovnu u čp. 75 dal zmodernizovat, když však roku 1832 vyhořela, zřídil místo ní papírnu.

V roce 1806 získal ještě vrchnostenskou parcelu, lokalitu zvanou Vlčí jáma, ležící naproti Karlovu, a to k postavení další drátovny. Dnes je tu dům čp. 160.

Odbýt svých výrobků hledali morávečtí drátaři nejenom doma, ale také za hranicemi země, především v Polsku a Uhrách. Jejich technická zařízení však stále více zastarával, což přirozeně výrobu komplikovalo.

Se jménem Jana Weisse je v Malé Morávce spojována i muzikantská tradice. On sám byl dobrý hudebník a staral se také o muzikantské vzdělávání svých zaměstnanců. Sestavil tady i kvarteto a místní kapelu. Společně hrávali nejenom skladby význačných soudobých skladatelů, ale i jeho strýce, Františka Weisse z Lomnice, venkovského komponisty. Kapela nadále existovala ještě po řadu desetiletí a účinkovala občas i v lázních v Karlově Studánce. Muzikanti si při koncertování oblékali havířské uniformy.

Weissové se také přičinili o stavbu kaple na Kapličkovém vrchu. Pozemek, na němž stojí, získal totiž Antonín Weiss spolu s čp. 75 po rodině Schilderově. Tenkrát tam stála kaplička, kterou dal postavit v letech 1690 - 1693 Václav Schilder. Měla zděný presbytář, ale loď roubenou ze dřeva. Poněvadž časem sešla, postarali se bratři Karel Josef, Jan Kašpar i rýžovištský Augustin Weiss o opravu. Původní presbytář ponechali, ale na místě roubené lodi dali postavit loď novou, zděnou a poněkud větší. Ze staré kaple byly do nové přeneseny stropní kazety. Jejich původní jednoduchou malovanou výzdobu nahradily obrazy s výjevy ze života Ježíšova, poprsími evangelistů, apoštolů a dalších novozákonních osob.

Nástěnná malba na čelní stěně lodi představuje anděly s citáty z bible. Obraz pro oltář je dílem významného moravského malíře Jana Krištofa Handka z Olomouce, rodáka z nedalekého Rýmařova. Dnes se ale nachází ve farním kostele. Kaple byla slavnostně vysvěcena 6. června 1767 a zasvěcena Nejsvětější Trojici. O její další velkou opravu se postarali o sto let později vnuci stavebníků. Stále však ještě nesměla být používána k veřejným účelům, pouze v závěru 18. století, v době výstavby nového zděného farního kostela v Malé Morávce, se v ní konaly pravidelné mše. Oblíbené poutě v ní však olomoucké arcibiskupství povolilo až mnohem později.

Základní kámen nového farního kostela Nejsvětější Trojice byl položen v roce 1790. Dokončen a slavnostně vysvěcen byl 22. října 1793. Obraz na hlavní oltář dodal Jan František Greipel, zatímco boční oltář Jana Nepomuckého, situovaný na evangelijní straně, je dílem N. Kindermanna. Oltář Svatého Kříže na protější straně vytvořil sochař Ondřej Koschatský. Původní varhany od Josefa Staudingera z Andělské Hory nahradil v roce 1915 nástroj Riegrovy firmy z Krnova.

Koncem 18. století stály v Malé Morávce už dvě školní budovy. V dolní části obce, vedle kostela, byla škola z kamene a cihel. Kromě učebny měl v ní obytnou místnost a chlév zdejší učitel. Nynější školní budova byla na jejím místě postavena v letech 1907 - 1908. V horní části obce byla v r. 1789 postavena ještě menší škola, také zděná z kamene a cihel, s učebnou a malou obytnou světničkou pro učitele (v místech dnešního čp. 128).

Kolem roku 1790 stálo v Malé Morávce více než sto padesát domů, poněvíc roubených ze dřeva. Od počátku 19. století si nahrazovali nejbohatší obyvatelé staré stavby novými, zděnými z kamene a cihel. Většina usedlostí však stále zůstávala dřevěná a stejný materiál se používal na přístavby.

Od konce 18. století měly už chalupy zděné komíny místo původních dřevěných, usazené na dvou klenebních pasech. Uchovány jsou dosud v mnoha domech.

Vařilo se v různých železnácích a k topeništi patřilo vždy i speciální krbové nářadí s vidlicí.

Pod komín ústily i kouřovody z kachlových kamen, která jsou zmiňována už v 18. století. Jen ojediněle jsou podnes uchovány hranolovité pece na chleba (čp. 109). Výjimečná však nebyla ani kamna železná. Hospodářskou část tvořily kromě chlévů takřka pravidelně stodoly, ojediněle také kůlny.

Koňské stáje byly už v 18. století zděné, kolem roku 1790 jich však v Malé Morávce stálo pouze šest.

Stodoly v některých případech nebyly součástí domu, ale stály v jeho blízkosti tak, jak to dovolil terén. Důvody, které hospodáře k tomu vedly, byly zpravidla požární. Stěny stodol, zprvu pouze dřevěné, byly už od 18. století zpevňovány kamennými pilíři. Vyskytovaly se však i stodoly se zděným přízemím a dřevěným patrem, ačkoliv tento typ vznikl nejvíce až v 19. století. Taková stodola je dochovaná u čp. 72.

Domky bílené vápnem obklopovaly zahrádky s ovocnými stromy; nejčastěji jsou uváděny třešně, jabloně a švestky. Na záhonech se pěstovalo především zelí.

Kolem domů probíhaly četné vodní náhony, v nichž proudila voda nejenom k drátovnám, ale také k bělidlům a mlýnům. Dnes už na většinu z nich upozorňují pouze řady vzrostlých stromů.

Staletá činnost hutí poznamenala v minulosti i tvář zdejšího údolí. Kupily se tu dlouhé a široké haldy strusky, vysoké až několik metrů.

V 19. století se dolování postupně omezovalo, přestože stále ještě nacházelo ve štolách zaměstnání i sto lidí. V 70. letech minulého století však tato činnost zcela ustala, poněvadž zdejší ruda se nevyrovnala rudě dovážené k nám už ze Švédska. Konkurence vítkovických železáren od r. 1828, i vznik bohumínských drátoven způsobily téměř úplný zánik kdysi manufakturního průmyslu v Malé Morávce. Tam zůstal v činnosti pouze starý Karlův hamr, později továrna Olbrichova.

Nicméně i ve 2. polovině 19. století pokračoval stavební ruch, ale nově budované domy už byly z pevného materiálu, zděné. Zdejší průmyslníci a Řád německých rytířů budovaly také řádové, tzv. dělnické domky.

Železnici, která sem byla přivedena z Bruntálu, padly za obět' některé staré grunty nebo jejich části.

Po 2. světové válce bylo německé obyvatelstvo povětšinou odsunuto, o bydlení ve starých roubených chalupách nebyl mezi Čechy velký zájem. Tenkrát si mnohé dřevěnice zakoupili lidé z větších měst, především z Olomouce, Ostravy, Opavy a Brna, výhradně k rekreačním účelům, čímž je zachránili pro budoucnost. Později byly totiž demolovány více než tři desítky opuštěných domů, a tím zničeny velké kulturní hodnoty. Tyto staré dřevěné chalupy, založené často v 18. století, ale i mnohé zděné domy postavené v 19. století, jsou bohatstvím, jakým se v Evropě může honosit jenom málo regionů. Lidé, kteří je stavěli, měli jak mimořádný cit pro proporce a tvar, tak i velké krajinotvorné cítění. Proto tyto chalupy, označované jako lidové stavby, zdejší horská údolí ladně doplnily a pohledově obohatily. Malá Morávka se svým okolím je dnes vyhledávána všemi, kdo milují přírodu i kulturní hodnoty.

